

BISERICA TÎRGULUI (TÎRGOVIȘTE). RAPORT PRELIMINAR ASUPRA CELEI DE-A DOUA CAMPANII DE SĂPĂTURI ARHEOLOGICE

ION CHICIDEANU

Între 4—17 septembrie și 4—6 octombrie 1973 au fost reluate săpăturile arheologice de la biserica Tîrgului, începute în cursul anului 1972, la solicitarea D.M.I.A.¹

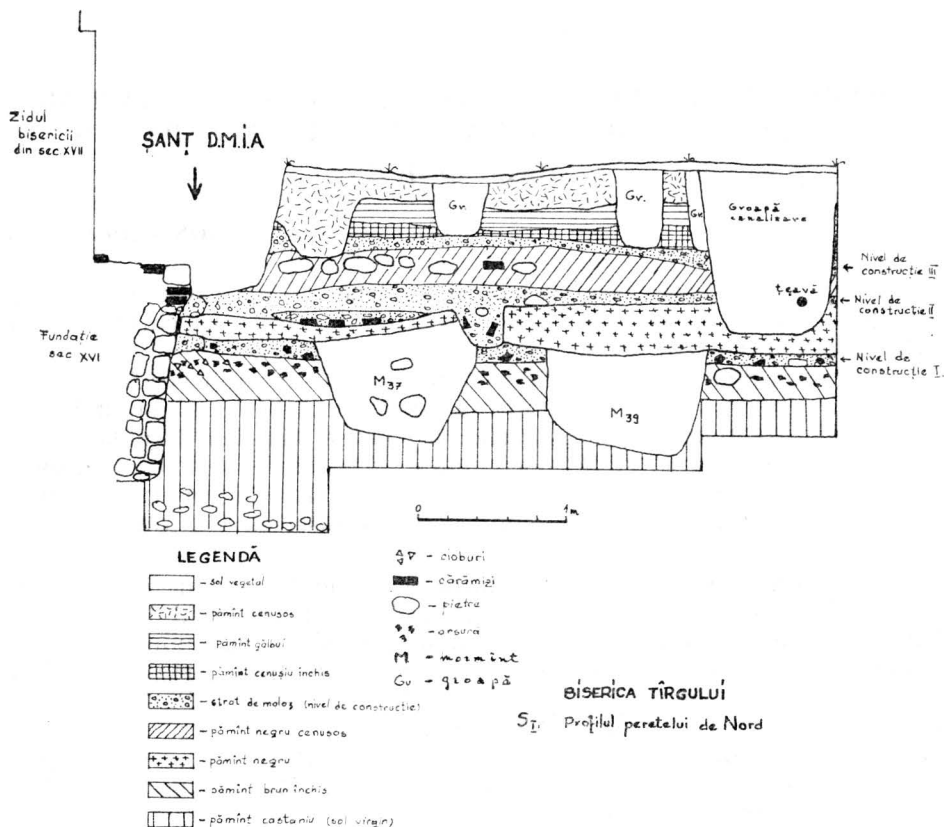
Cea de a doua campanie de săpături a avut ca scop verificarea observațiilor stratigrafice din campania precedentă, precum și stabilirea raporturilor stratigrafice și constructive dintre biserica actuală și cea anterioară acesteia, atestată documentar. De asemenea, cercetarea a urmărit în permanență să obțină acele indicii cronologice care să permită o confirmare a datei de construcție a bisericii lui Udriște Năsturel.

Reluîndu-se săpăturile, cercetarea s-a făcut numai în exterior, deschizîndu-se o secțiune (S_I) în spatele altarului, pe axul longitudinal al lăcașului, în prelungirea celei din anul precedent, cu dimensiunile de $5 \times 1,50$ m., apoi o alta (S_{II}) în prelungirea celei transversale, în afara absidei sudice, cu dimensiunile de $7,50 \times 1,50$ m., și, în sfîrșit, o a treia (S_{III}) tot pe latura sudică, în zona de îmbinare a pridvorului cu zidul bisericii propriu-zise (vezi planul general al săpăturilor). A fost prevăzută și o secțiune pe axul longitudinal în interior, în altar, care însă nu a putut fi executată din motive independente de voința noastră.

Stratigrafia, așa cum a putut fi surprinsă, cel mai bine în S_I , în celelalte șanțuri succesiunea straturilor fiind puternic deranjată de nenumeratele înmormintări, se prezintă în felul următor: deasupra solului viu, castaniu la culoare, se află un strat de culoare brun-închisă, gros de cca. 0,30—0,40 m., în care s-a găsit numeroase fragmente ceramice databile la sfîrșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea. Acest strat prezintă și foarte puternice urme de arsură, ceea ce pare

¹ Pentru rezultatele primei campanii, vezi raportul nostru din Valachica, 4, 1973, p. 169 și urm.

să indice existența unei construcții de lemn în acel loc, construcție ce a sfârșit prin incendiere. Dat fiind că arsura se situează în partea superioară a stratului, considerăm că ar putea fi vorba de două nivele, ultimul (de sus) datînd din secolul al XV-lea, cuprinzînd și material ceramic corespunzător. Primul nivel (de jos) al acestui strat îl punem în legătură, pe baza ceramicii descoperite cu nivelul de locuire din epoca

lui Mircea cel Bătrîn, nivel atestat încă din anul trecut prin atingerea colțurilor a două bordee. De altfel și în campania din 1973 a mai fost atins colțul unui alt bordei asemănător, în S_{III}. Imediat deasupra arsului se găsește o dungă de moloz continuă, reprezentînd un prim nivel de construcție, care este tăiat de fundația bisericii. Suprapunîndu-l pe acesta, se află un strat negru cu material ceramic din secolul al XVI-lea. Peste această depunere se află un al doilea nivel de construcție (moloz cu sfărîmături de cărămidă, mortar) ce corespunde fundației

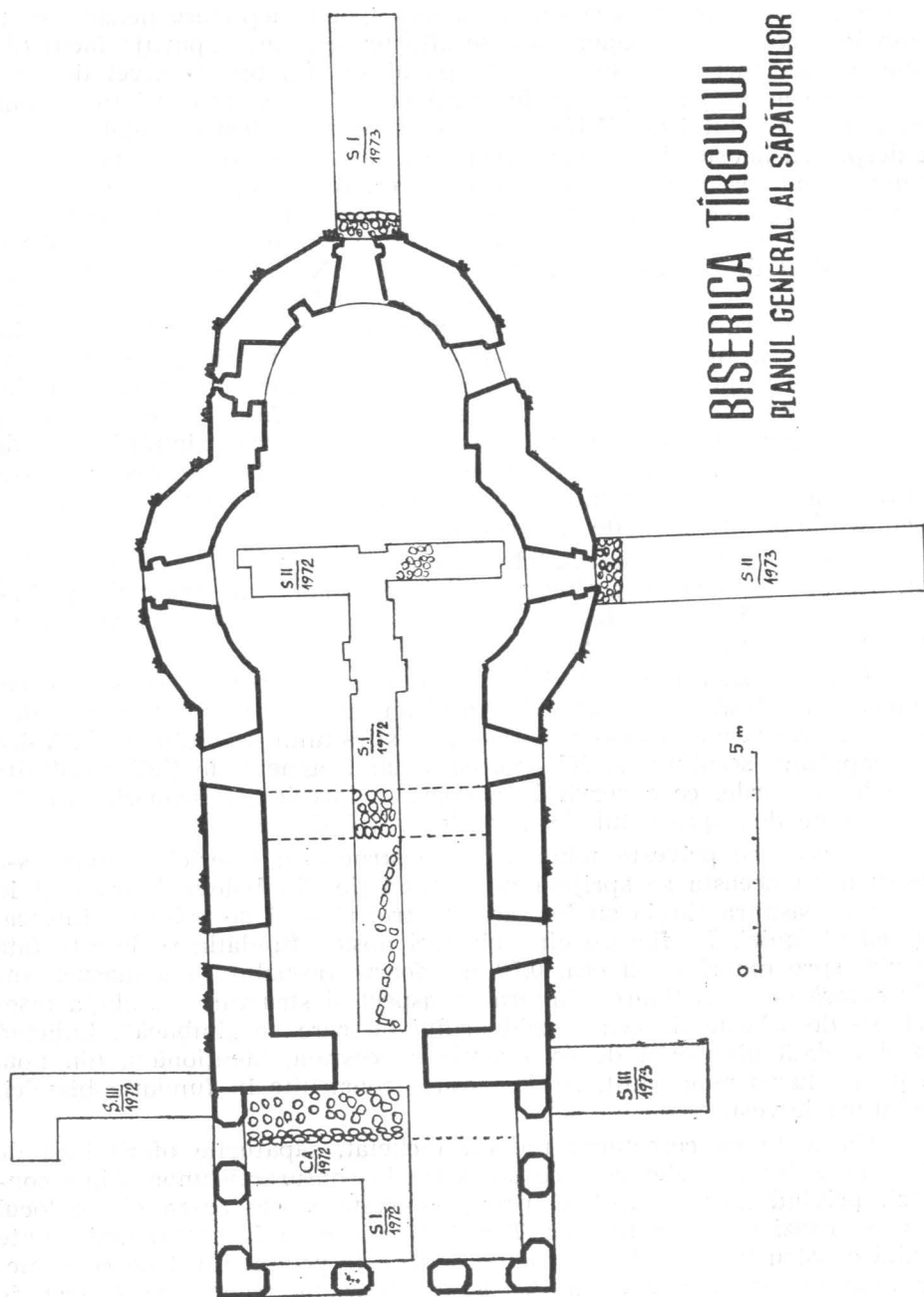
bisericii, fiind legat de aceasta. Urmează apoi o depunere neagră-cenușoasă în a cărei parte superioară, se află urmele unui „pavaj” făcut din bolovani de mari dimensiuni. Peste pavaj se află un alt nivel de construcție ce ar putea fi pus în legătură cu refacerea bisericii în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, cu care ocazie a fost demolat și zidul ce despărțea naosul de pronaos. Deasupra se află un strat cenușiu închis și două depuneri moderne suprapuse de un foarte subțire strat vegetal. În această campanie au fost dezvelite patruzeci de morminte (numerate în ordinea descoperirii), dispuse pe mai multe nivele, cele mai recente datînd de la jumătatea secolului al XIX-lea. Într-unul din morminte — M_{26} —, ce a aparținut unui copil, a fost găsită o monedă ungurească de argint avînd imprimat anul emisiunii (1545); groapa lui M_{26} tăia însă, deranjîndu-l, groapa lui M_{27} , permițîndu-ne astfel să apreciem că înmormîntările se făceau în acel loc cel puțin, încă din prima jumătate a secolului al XVI-lea. În S I au fost descoperite M_{37} și M_{39} , ale căror gropi erau săpate imediat de deasupra primului nivel de construcție pe care îl tăiau. Tot în S I, pe peretele de sud, s-a putut observa o groapă cu oseminte umane — M_{40} — deranjate, ce era „căpăcuiță” de primul nivel de construcție!

Deși numeroase, mormintele dezvelite nu au oferit un material bogat, descoperindu-se doar cîteva monede, în majoritate turcești, un inel și o pereche de cercei fragmentați. Este de remarcat că inventar au avut în special mormintele mai noi.

O bună parte din materialul arheologic descoperit îl constituie ceramica, care însă fiind foarte fragmentată, nu a permis întregirea nici-unui vas. Se remarcă cioburile specifice sfîrșitului secolului al XIV-lea și începutului secolului al XV-lea, ca și un fragment de țiglă smălțuită de culoare verde, ce a servit la acoperirea bisericii, descoperită în depunerea de deasupra celui de al doilea nivel de construcție.

În ceea ce privește tehnica de construcție a bisericii actuale, s-a observat că aceasta se sprijină pe o fundație din bolovani aruncați în mortar, deasupra căreia au fost așezate trei rînduri de bolovani intercalați cu cărămizi. La fiecare din cele trei abside fundația se lățește față de zid, spre exterior, cu cca. 0,70 m., foarte probabil ca o măsură suplimentară de consolidare. Unitară ca aspect și structură, fundația bisericii se deosebește de cea a pridvorului cu care se „îmbucă”, indicînd astfel o dată ulterioară de construcție a acestuia. Menționăm, din nou, ca pe un lucru neobișnuit, firidele osuar construite în fundația bisericii pe latura de vest.

Cu toate că cercetarea nu s-a încheiat, săpăturile oferă încă de pe acum suficiente elemente ce pot servi la conturarea unor prime concluzii privind monumentul. O primă constatare este aceea că pe locul în care astăzi se ridică biserica Tîrgului trebuie să fi existat mai înainte o altă construcție de zid, așa cum o dovedește primul nivel de construcție tăiat de fundația actuală. Această construcție trebuie să fi fost de

asemenea o biserică, căci numai în acest chip s-ar putea explica prezența celor două morminte M_{37} și M_{39} , ale căror gropi sint săpate chiar de la acest nivel. De altfel, un argument în plus îl constituie și prezența celor două firide-osuar descoperite încă din 1972 și care au fost folosite pentru depunerea osemintelor din mormintele deranjate de constructorii bisericii Tîrgului.

Cît privește datarea vechiului lăcaș, distrus la vremea construirii actualei biserici (poate prin incendiu, așa cum lasă de bănuț o dungă de arsură aflată între primele două nivele de construcție și surprinsă doar pe peretele de sud al S_I), nu putem oferi deocamdată o dată sigură. Ceea ce putem afirma însă este că această biserică trebuie să fi existat cel puțin pînă la sfîrșitul secolului al XVI-lea, așa cum o dovedește moneda găsită într-unul din cele două cavouri descoperite în campania din anul 1972. Reamintind că aceste două cavouri au o orientare diferită față de cea a bisericii Tîrgului, credem că ar putea fi în legătură cu vechea biserică. În ceea ce privește începutul funcționării acesteia, el trebuie plasat înainte de 1545, după cum o dovedește raportul stratigrafic dintre M_{26} și M_{27} . În aceeași ordine de idei se pune și problema zidului descoperit în interior, în S_{II} , a cărui orientare corespunzînd oarecum cu cea a cavourilor pare astfel să fie în legătură cu acea biserică mai veche.

Nu am luat în considerație cele menționate în pomelnicul lui Ioniță Tănăsescu din 1823, căci fiind redactat la o dată tîrzie lectura sa trebuie făcută cu mare rezervă, aceleași rezerve existînd și în ceea ce privește pisania pictată, scrisă de asemenea la o dată recentă. Relativ la mențiunea epigrafică la 1646 a unei biserici, credem că ar putea fi interpretată și în sensul că este vorba de aceeași biserică a Tîrgului de astăzi, care să fi fost doar renovată în 1653—1654, adăugîndu-i-se tot acum și pridvorul, ale cărui caracteristici arhitectonice îl aseamănă cu cele din vremea lui Matei Basarab.

O soluționare definitivă a tuturor problemelor ridicate de cercetarea monumentului, va putea fi făcută deabia după definitivarea cercetării arheologice și în interiorul bisericii, urmărindu-se surprinderea tuturor acelor elemente ce ar permite evidențierea în plan a celui mai vechi edificiu, ca și o datare cît mai strînsă a ambelor construcții. Fără îndoială, un aport prețios îl va aduce și cercetarea specifică de arhitectură ce-și va corobora rezultatele cu cele ale arheologiei.